

Karls Augusts Zenfs (Senff, 1770-1838).

Johana Kristofa Broces siluetportrets. Ap 1793(?). Vara gravūra. 1825.

No: Dr. J.Chr. Brotze, Russisch-Kaiserlicher Titulair-Rath, ehemaliger Ober-Lehrer an dem Gymnasium zu Riga, gefeiert von einigen seiner Mitbürger ... Riga: gedruckt bei Wilhelm Ferdinand Häcker, 1825. LUAB

JOHANA KRISTOFA BROCES ROKRAKSTU KOLEKCIJA

Izcilā novadpētnieka un vēsturnieka Johana Kristofa Broces 280. jubilejas gadā LU Akadēmiskās bibliotēkas digitālo kolekciju papildina trīs Broces (Brotze, 1742-1823) veidoti manuskripti, kas tapuši 18.gs. izskaņā un 19.gs. sākumgados. Digitalizētie rokraksti lielā apjomā prezentē mazāk zināmu Broces darbības jomu, kam viņš neatlaidīgi nodevies gadu desmitiem. Broce sistemātiski nodarbojās ar arhīvu studijām - Livonijas seno dokumentu meklējumiem, dokumentu norakstu pagatavošanu, tekstu transkribēšanu un tulkošanu. Broce strādāja pie Rīgas rātes Iekšējā un Ārējā arhīva dokumentu norakstu pagatavošanas Rīgas rātes pasūtījumā (1786-1807) un vienlaikus pie vairākiem izrakstu un norakstu apkopojumiem savai kolekcijai, kam izejmateriāli gūti arī Vidzemes bruņniecības arhīvā, privātkolekcijās, baznīcu un muižu dokumentu krājumos. Nereti Broces rokrakstos atrodami arī viņa korespondentu piegādātie materiāli, jo īpaši mācītāja Eduarda Filipa Kerbera (Körber, 1770-1750) sūtījumi no Igaunijas.

Broces pētnieciskais darbs un milzu pieredze rezultējās vairākos apkopojuma rakstura manuskriptos, kuru nolūks bija sniegt sistematizētu, hronoloģiski veidotu pārskatu par seno Livonijas dokumentu veidošanas paņēmieniem, rakstību, zīmogiem, papīra ūdenszīmēm, notāru zīmēm, valodu un terminoloģiju, tā kļūstot par Livonijas vēstures palīgzinātņu rokasgrāmatu. Broce bija pārliecināts, ka viņa manuskripti “nākotnē kādam Vidzemes vēsturniekam sniegs daudz gaismas, un diplomātikas cienītājam varēs piedāvāt palīdzību dokumentu atšifrēšanā”. Jāsaprot, ka Broces kaligrāfiski skaidrie noraksti bija nepieciešami arī tādēļ, ka 18.gs. izskaņā arvien retāk bija atrodamī ne tikai vēsturnieki un arī ierēdņi, kas spēja lasīt viduslaiku fraktūras burtiem rakstītos dokumentus latīņu vai viduslejas vācu valodā.

Profil von Ruygel, in welcher das Foh. præced. gezeigt wurde. 153.
gel. Längl.

Das kleinere Foh.
ist am Seiten des
gel. als Ruygel.

Diegel, wel.
das die
angebracht ist.

Das Sathauische

Diegel.

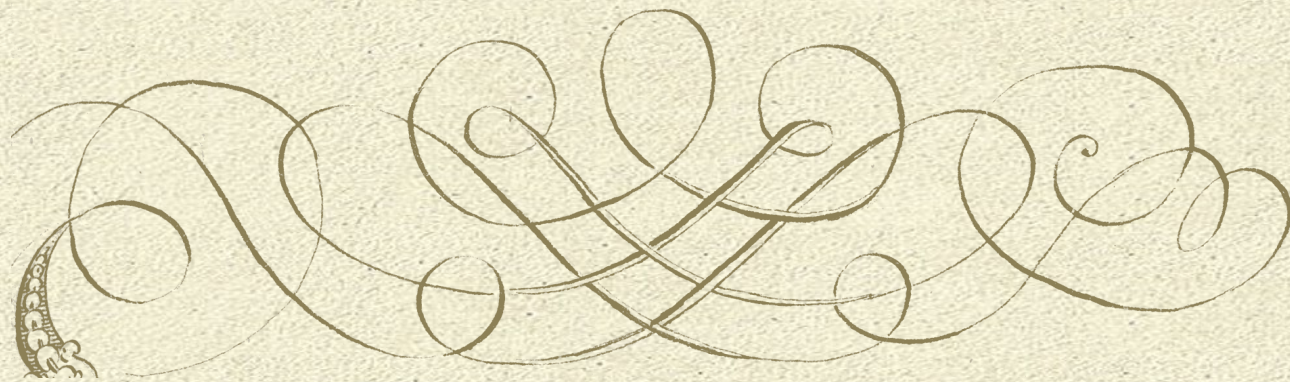
As

1589.

Das diegel von dem Sathauische in gelber
Ansehen von ausgeführt. Das ist das 2te
Privilegium diegel. III. Sathauische
Ruygel, an fröhliche
an der Confirmation
diegel.

Broces manuskriptu īpašā, unikālā vērtība ir ar apbrīojamu precizitāti veidotie seno dokumentu faksimilnoraksti, kas drīzāk būtu saucami par dokumentu pārzīmējumiem, turklāt lielākoties dabiskajā lielumā. Bieži Broce pārzīmējis dokumentu tā, lai pilnībā parādītu tā materialitāti: pergamenta, papīra un pat bērza tāss krāsu un pat faktūru, dokumenta salocījumu, zīmogu pievienošanas veidu, arī defektus un zudumus; dokumenta attēlojumam daudzkārt piemita pat telpiskuma ilūzija. Broces spējas gandrīz ideāli precīzi atveidot un atdarināt jebkuru rokrakstu ir apbrīojamas, tas ir neparasts un nepārspēts Eiropas mēroga fenomens. Broces faksimilnorakstu pagatavošanas tehnoloģija joprojām nav pilnībā skaidra.

Šādi tapuši vairāki Broces manuskripti, kas tagad atrodami gan LUAB, gan Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA) krājumos: “Sylloge Diplomatum Livoniam illustrantium” (2 sēj. LUAB, 1 sēj. LVVA: 7363.f., 3.apr., 64.1.), “Diplomata Rigensia” (4 sēj., LVVA: 8.f., 1.apr. 42. - 42c.1.), “Abschriften seltener Urkunden” (LVVA: 8.f., 1.apr., 46.1.) un arī hronoloģiski kārtots rokraksta paraugu - dokumentu faksimilnorakstu izvilcumu apkopojums “Proben von Schriftzügen liefländischen Urkunden und Handschriften vom J. [1300] bis zum J. 1561” (LUAB), kas iecerēts kā metodisks palīgīdzeklis Livonijas dokumentu paleogrāfijā.

Broces kolekcijā LUAB glabājas divi ādā iesieti folio formāta sējumi, kam Broce pats devis nosaukumu: “Livonijas svarīgāko dokumentu krājums” (Sylloge Diplomatum Livoniam illustrantium). Abos sējumos, kas tapuši un arvien papildināti no 1786. līdz aptuveni 1807. - 1811. gadam, Broce bija apkopojis hronoloģiski kārtotus viduslaiku un arī vēlāku dokumentu izrakstus un zīmogu attēlus. Ar viduslaiku miniatūru māksliniekam raksturīgu prasmi perfekti darinātos zīmogu zīmējumus papildina izraksti no dokumenta teksta (parasti tās ir dokumentu sākuma frāzes faksimilnorakstā), transkripcija un īsa anotācija. Rokraksta sējumi bija darināti paša vajadzībām, bet paturot prātā arī kādu citu vēstures pētnieku - „Lector antiquitatis studioso” intereses. Katram sējumam Broce izveidojis vairākus palīgrādītājus.

Tieši “Sylloge Diplomatum” manuskriptus Broce pats bija uzskatījis par saviem visvērtīgākajiem darbiem.

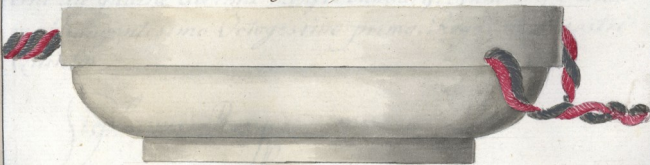
SYLLOGE
DIPLOMATUM
TVM

[Sylloge diplomatum Livoniam illustrantium](#)

Das am Corpore Privilegiorum Stephaneo han-
gende Königliche Fels. 1742.
nische Siegel.

Profil im Silber

Dieses Siegel von vollem Silber in gelbweissen Rappeln hängt an
einer von vollweissen und silbernen Seidenschnurgedrehten Aachen Schur;
die untere Seite zeigt das Profil der Rappeln, und die obere Seite die
gegrünte Schur. Die obere Dündigkeit dieses Siegels ist als contra sigil-
lum des kleinern königlichen Siegels beschildert, so wie es Fol. 139 bey
Privilegio über die auch einen Siegel zu gleichem Nutzen bezeugt zu
sehen ist.

Profil der Rappeln, in welcher das Fels. präced. gegengestrichen ist. 153.
gel. Siegel.

Das kleinere Fels.
ist am Seiten der
selben Rappeln

Siegel, wel-
ches die
angewandt ist.

Das Luthanische

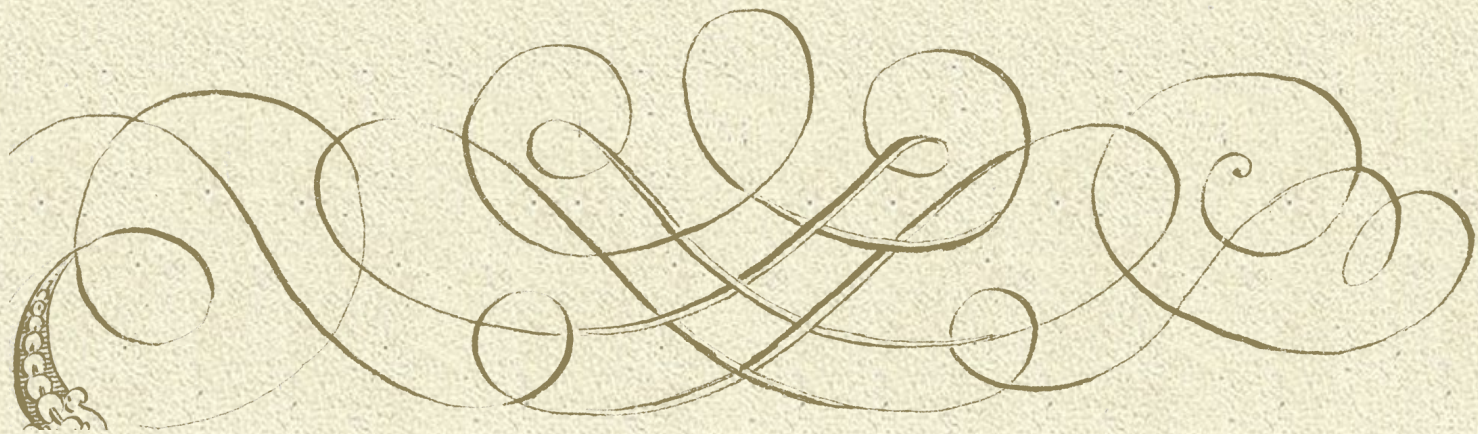
Siegel.

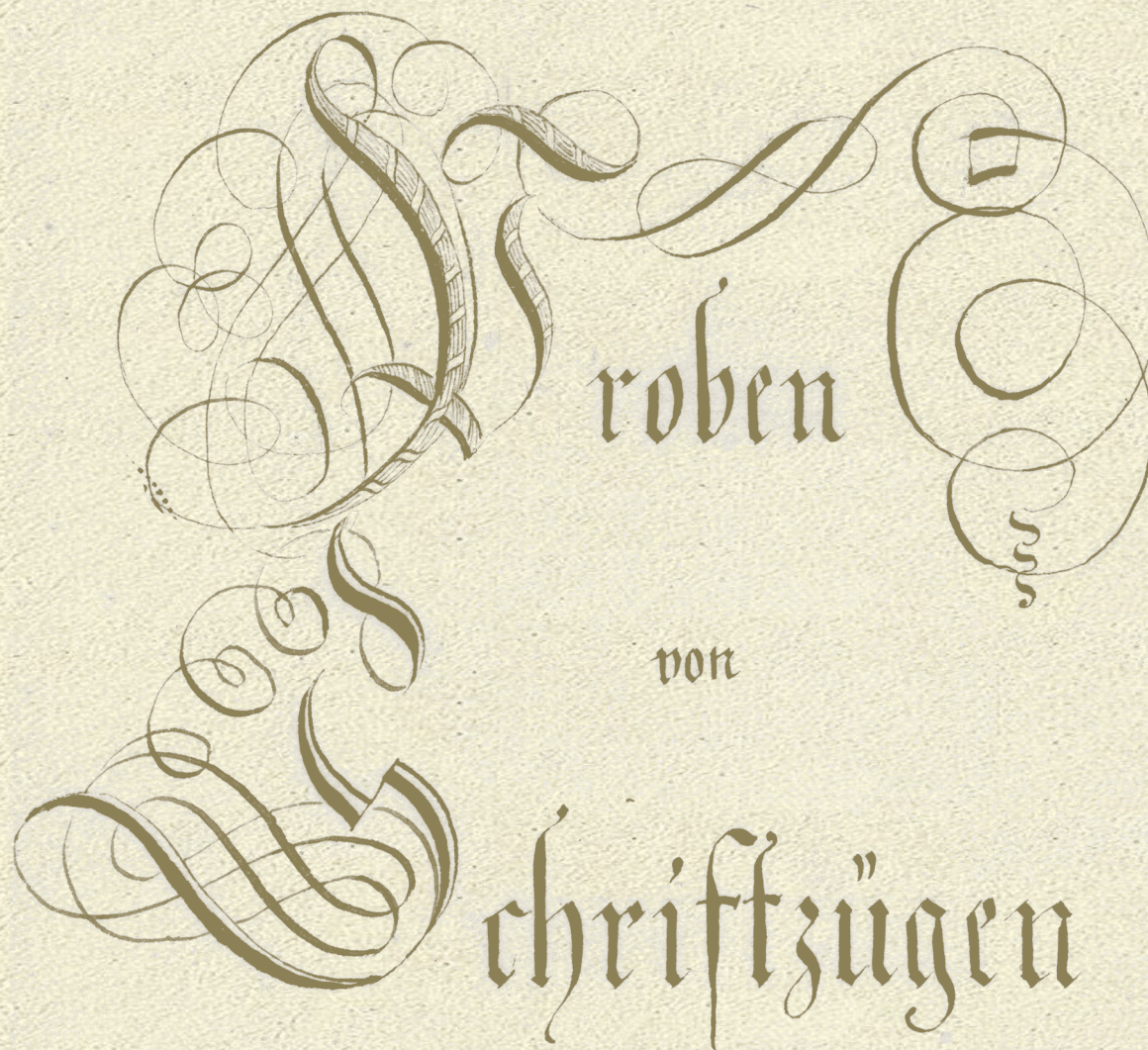

15

1589.

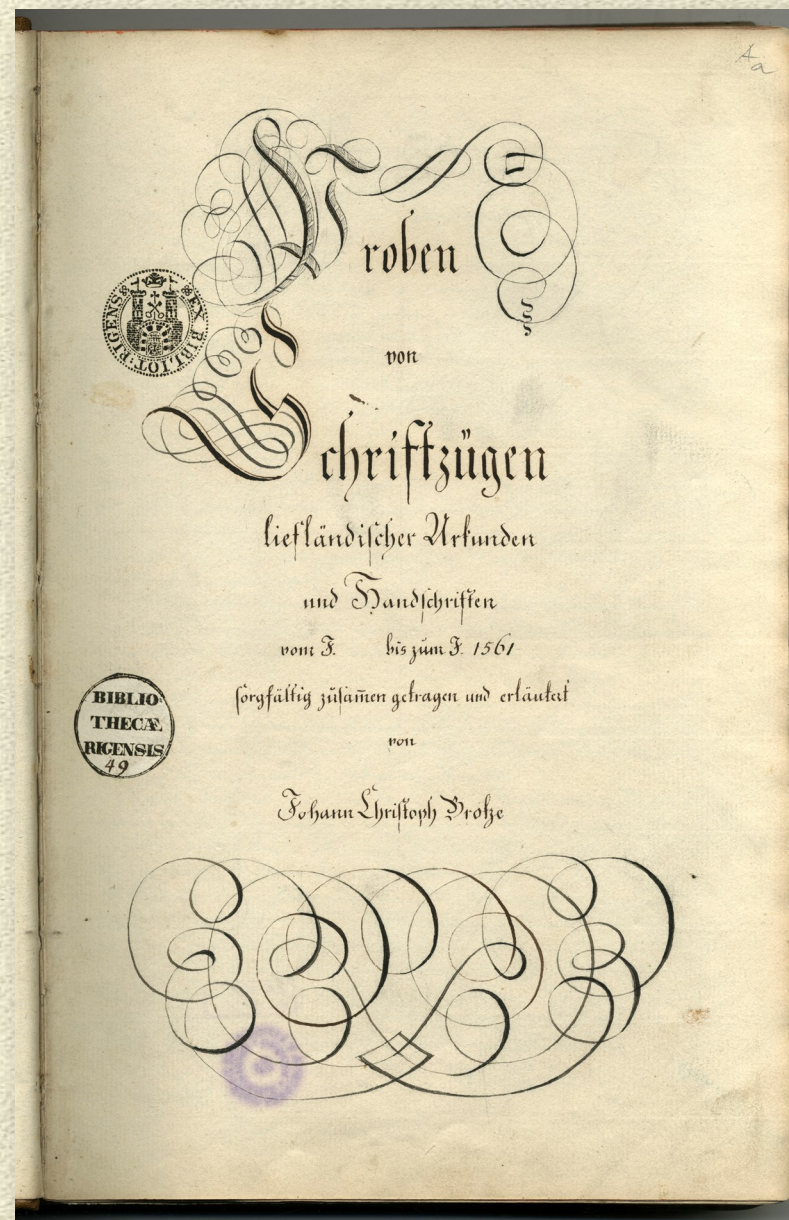
Dieses Siegel von vollweissen Silber in gelber Rappeln, an feineren
Schur von ausgegrünter Schur ist das 2te an der Confirmatione
Privilegiorum Sigism: III. Augusti Siegel.

Proben von Schriftzügen liefländischen Urkunden und Handschriften vom J. [1300] bis zum J. 1561 sorgfältig zusam[m]en
getragen und erläutert von Johann Christoph Brotze

1799. gada 20. aprīlī Broce bija parakstījis sava rokraksta “Livonijas dokumentu un rokrakstu paraugi no 1300 līdz 1561. gadam, Johana Kristofa Broces rūpīgi apkopoti un paskaidroti” (Proben von Schriftzügen...) ievadu. Rokraksts tapis 18.gs. beigās (1797-1799), vēlāk papildināts (1800-1809). Jauno manuskriptu veidojot, Broces uzmanības centrā bija Livonijas vācu valodas attīstības gaita, kas tika raksturota ar tipisku teksta fragmentu palīdzību. Papildus tika pievienoti daudzu Rīgas un Vidzemes kapa plākšņu tekstu noraksti. Izrakstus Broce bija izvēlējis tā, lai tie vēstītu par kādām kultūras un vēstures aspektā interesantām izpausmēm: „šāds krājums ir ļoti interesants valodai un zemes vēsturei, jo izgaismo mums daudzus senus vārdus un ierašas”.

Broces ievadvārdi apliecina, ka viņš izrakstus apkopojis un sistematizējis, skaidri apzinoties šos mērķus: „Es to esmu turpinājis vien līdz ordeņa mestru laika beigām, jo pēc tam rokrakstu ir kļuvis tik daudz un tie ir tik dažādi, ka nav iespējams atrast kādas īpašas radniecīgas iezīmes. Tas, ko lasītājs šeit var atrast, ir sekojošais:

1. Ja šeit ir atrodams kāda dokumenta rakstības paraugs, tad var būt drošs, ka tas patiešām eksistē, jo es esmu rokās turējis visus oriģinālus (kā tas acīmredzams).
2. Šeit var atrast daudzu sarežģītu abreviatūru atrisinājumus;
3. Te ir daudzi pilnīgi nepazīstami seni vecvācu vārdi, kas nav atrodami nevienā glosārijā. To skaidrojums rodams vien to savstarpējā saistībā un salīdzinot vairākus dokumentus, kuros to lietojums nav apšaubāms.
4. Par dokumentiem apskaidrots, vai tie ir uzrakstīti uz pergamenta vai papīra, un pēdējā gadījumā bieži ir pievienota ūdenszīme.
5. Var uziet daudzas vietas, kas izgaismo senākās Rīgas ierašas, tikumus un noteikumus.
6. Atrodamas arī dažādu gadu preču un pārtikas cenas, kā arī Rīgas markas vērtības izmaiņas (...).”

Būtiski uzsvērt, ka Broces “Livonijas dokumentu un rokrakstu paraugi” satur nozīmīgas un unikālas liecības par vairākiem vēlāk zudušiem rokrakstiem.

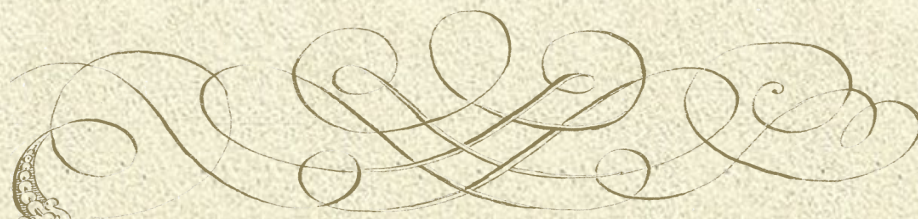
Te vispirms pieminama t.s. Atskaņu hronika (Livländische Reimchronik). Livonijas Atskaņu hronikas rokrakstu 18.gs. beigās savai kolekcijai bija sagādājis virsmācītājs Liborijs fon Bergmanis (Bergmann, 1754-1823). T.s. Bergmaņa kodekss ir vecākais hronikas teksta noraksts (kaut nepilns), pēc kura sagatavots pirmais teksta izdevums (1817). Broces ieguldījums Atskaņu hronikas Bergmaņa kodeksa izpētē un sagatavošanā izdošanai ir visai būtisks. Rokrakstu paraugu apkopojumu manuskriptu Broce ievadījis ar faksimilizrakstu no vienas Atskaņu hronikas lapas (Proben von Schriftzügen, 1a). Paturot prātā, ka Bergmaņa kodekss zinātnei faktiski uzskatāms par zudušu, visi Broces materiāli iegūst sevišķu vērtību. Pateicoties Broces faksimilkopijām, ir iespējams gūt priekšstatu par atsevišķām Bergmaņa kodeksa paleogrāfiskajām iezīmēm.

Broce ir izmantojis vairākus Rīgas pilsētas bibliotēkas rokrakstus. Rīgas tirgotāja Kaspara Špenkhūzena (Spencckhusen, †1548) rēķinu grāmatu (Proben von Schriftzügen, 210a-227). Špenkhūzens savā “Lielajā tirdzniecības grāmatā” (Großes Handlungsbuch) sācis fiksēt savus darījumus 1527. gadā un to darījis vismaz līdz 1543. gadam. Rokraksts gājis bojā 1941. gada 29. jūnijā, degot Rīgas pilsētas bibliotēkai.

Broces manuskriptā atrodami faksimilizraksti no Rīgas Melngalvju biedrības arhīva dokumentiem un rokrakstiem. Broces apjomīgie faksimilizraksti norāda uz kādu joprojām Livonijas mediavistikai, grāmatniecības un bibliotēku vēsturei nezināmu apjomīgu vēlo viduslaiku rokrakstu vācu valodā no Melngalvju biedrības arhīva, kas līdz mūsdienām nav saglabājies. Tas bijis foliants plaukstas platumā, rokraksta saturu veidojuši alfabētā kārtoti šķirkļi baznīcas tiesību jautājumos. Pateicoties Broces norakstiem (Proben von Schriftzügen, 103a – 104b), secināms, ka Melngalvju biedrības arhīvā uzglabātais manuskripts bijis Freiburgas pie Breisgavas dominikāņu klostera apriora, teologa brāļa Freiburgas Bertolda (Berthold von Freiburg) veikts sava ordeņa brāļa un priekšteča amatā, apriora un lektora Freiburgas Johana (Johannes v. Freiburg, Johannes Friburgensis, J.Rumsik, ap 1250-1314) nozīmīgākā darba “Summa confessorum” (ap 1280/98) latīņu valodā sarakstītā teksta tulkojums vācu valodā, kas adresēts lajiem. Freiburgas Johana literārā darbība saistās ar grēku nožēlas un bikts institūciju juridiskajiem aspektiem.

Latvijas kultūrvēsturē nozīmīgs notikums ir Rīgas pilsētas bibliotēkas izveide. Broce ap 1799. gadu vai nedaudz vēlāk (ap 1808. gadu) bija atradis un pārrakstījis izcili nozīmīgu dokumentu - senāko liecību par Rīgas pilsētas bibliotēku un tās pirmsākumu 1524.gadā; Broce Nikolausa Rammes (Ramme, Ramm, †1532) rakstītās kvīts norakstu (mērogā nedaudz samazinātu) un tās teksta tulkojumu augšvācu valodā ievietojis savā manuskriptā “Livonijas dokumentu un rokrakstu paraugi” (Proben von Schriftzügen, 207a). Hipotētiski var pieņemt, ka šobrīd LUAB krājumā atrodamais oriģināldokuments bija glabājies Broces oriģināldokumentu kolekcijā un ap 1823. gadu varēja nonākt Rīgas pilsētas bibliotēkā kopā ar Broces kolekcijas papildinājumiem. Broce tāpat ir uzskatāms par Rīgas pilsētas bibliotēkas senākās arhivālijas pirmatklājēju un glabātāju.

Broces ieguldījums Livonijas paleogrāfijas, diplomātikas, kodikoloģijas, sfragistikas, heraldikas, numismātikas attīstībā ir būtisks un augstu vērtējams. Broce izveidojis Livonijas vēstures palīdzinātņu metodoloģijas pamatus.

Aprakstu un rokrakstu raksturojumu veidojusi: *Aija Taimiņa*

Rokrakstus skenējusi: *Kristīne Plostniece*

Attēlu un datu apstrāde digitālās kolekcijas vajadzībām: *Vija France, Dagnija Ivbule*

WEB dizains: *Vija France*

